

KALAHURKA K., MYSHCHYSHYN I.

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

MAKARENKO SCIENTIFIC HERITAGE OF F. NAUMENKO IN RECEPTION OF UKRAINIAN AND FOREIGN SCIENTISTS' RESEARCH

The analysis of the study of Makarenko scientific heritage of F. Naumenko by Ukrainian and foreign scientists has been carried out in the article. In particular, the scientists' assessment of F. Naumenko's contribution to popularizing A. Makarenko's ideas and their practical approbation, organizing conferences, consulting works, establishing national and international cooperation with leading Makarenko scholars, as well as the researcher's initiative in the preparation of a series of publications "A.S. Makarenko" have been disclosed (publications that comprehensively characterized A. Makarenko as a personality and an educator; introduced into scientific circulation valuable archival materials, published memoirs of eyewitnesses and A. Makarenko's epistolary heritage). The activity of F. Naumenko as an expert in Makarenko studies has been particularly integrally presented in the researches of N. Nychkalo, S. Karpenchuk, M. Oksy, G. Hillig, who focused their attention on scientist's researches in the field of the didactic component of A. Makarenko's creativity, on the effective practical use of the innovator's experience in educational activities with pupil and student youth, cultural and educational activities, etc.

Key words: Makarenko scientific heritage of F. Naumenko, a collection "A.S. Makarenko", Lviv University, didactic component of A. Makarenko's creativity, S. Karpenchuk, M. Oksy, G. Hillig

Стаття надійшла до редакції 12.11.2019 р.

УДК 378.015.31:613]:796

DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194834>

КМЕТЬ АЛІНА

ORCID ID 0000-0002-2004-7303

Полтавський коледж харчових технологій

Національний університет харчових технологій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗВО

У статті теоретично обґрунтовано сутність здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти, визначено завдання фізичного виховання у її формуванні. Проаналізовано форми та методи фізичного виховання, що є основою формування здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти, розглянуто основні етапи у її формуванні засобами фізичного виховання. Розвиток здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти передбачає практичне втілення наступних аспектів: організація особистісно-орієнтованого виховання, діагностування рівня індивідуального здоров'я особистості, вибір оптимальних педагогічних технологій і навчально-виховних програм, вивчення методів самодіагностування, самооцінки, самоконтролю й самокорекції.

Ключові слова: фізичне виховання, компетентність; здоров'язберігаюча компетентність; здобувачі освіти; наукові підходи у фізичному вихованні; фізкультурно-оздоровчі технології; форми та методи формування здоров'язберігаючої компетентності

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реформування системи освіти в Україні набуло нині глобального характеру. Одним із напрямків реформування є впровадження компетентнісного підходу. Це говорить про те, що результатом і метою освітнього процесу мають стати не традиційні знання, вміння і навички, а компетентності особистості.

У системі компетентностей здобувачів освіти чільне місце займає здоров'язберігаюча компетентність, яка за концепцією нової української школи визначена, як уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя, підтримання рухової активності. Здоров'язберігаюча компетентність – це біосоціальна категорія, яка інтегрує уявлення про певний тип життя людини і характеризується її фізичною активністю, побутом, формою задоволення матеріальних і духовних потреб, правилами індивідуальної і соціальної поведінки. Важливу роль у функціонуванні цієї категорії відіграє галузь фізичне виховання, яке покликане за допомогою рухливих ігор, фізичних вправ, спорту й інших форм активності готувати людей до виконання ними різних соціальних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати цих досліджень знайшли висвітлення в теоріях: фізичного виховання (В. Ігнат'єв, І. Коряковський, А. Новиков, Л. Матвеев), адаптації до рухової діяльності (Ф. Меєрсон, Л. Матвеев, А. Воробйов), спорту (Н. Озолін, В. Платонов, Л. Матвеев), фізичної культури (Г. Дюпперон,

В. Ігнат'єв, В. Белинович, Л. Матвеев). Дослідженню основ здоров'язберігаючого виховання присвячені наукові праці В. Брехман, В. Горашук, О. Дубогай, В. Лозинського, З. Малькова, В. Оржеховської, М. Таланчук, Л. Татарнікової. Досліджували поняття «здоров'язберігаюча компетентність» в наукових працях О. Антонова, І. Анохіна, Д. Воронін, Н. Тамарська, А. Маркова.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних наукових підходів, форм та методів формування здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти засобами фізичного виховання

Виклад основного матеріалу. Компетентність – інтегральна якість особистості, яка проявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну й успішну участь у діяльності. В контексті нашого дослідження, актуальним є обґрунтування сутності та структури здоров'язберігаючої компетентності, яка може бути визначена як здатність зберігати фізичне, соціальне, психічне та духовне здоров'я – своє та інших людей.

Т. Панасенко у структурі здоров'язберігаючої компетентності виокремлює три основні компоненти:

- когнітивний (система знань і вмінь здоров'язбереження);
- особистісний (наявність і прояв рис особистості, зумовлених характером діяльності з формування здорового способу життя);
- діяльнісний (здатність обґрунтовано виявляти та раціонально застосовувати шляхи і засоби для досягнення мети) (Панасенко, 2016, с. 14).

Поділяємо думку В. Оржеховської, яка виділяє головні напрями організації здоров'язберігаючого освітнього процесу: формування здоров'язберігаючого мислення; введення в освітній процес здоров'язберігаючих технологій; введення здоров'язберігаючого аналізу занять та здоров'язберігаючої експертизи навчального процесу, здійснення дослідно-експериментальної здоров'язберігаючої роботи (Оржеховська, 2006, с. 30).

Л. Лубишева пропонує розглядати поняття фізичне виховання як педагогічний процес цілеспрямованої, регульованої зміни фізичних і духовних кондицій людини, основне завдання якого зводиться до реалізації у фізкультурній практиці вже створених природою передумов гармонійного вдосконалення її фізичного потенціалу (Лубишева, 2007, с. 13).

Т. Круцевич визначає фізичне виховання як спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованого систематичного впливу на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними факторами з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення функціональних можливостей, формування і поліпшення основних життєво важливих рухових навичок, умінь і зв'язаних з ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі в суспільній, виробничій діяльності і культурному житті, а також задоволення потреби людини в руховій активності (Круцевич, 2001, с. 11).

З позицій сьогодення, за Т. Круцевич (Фенчак, 2016, с. 18), завданнями фізичного виховання, є: формування усвідомленої потреби в освоєнні цінностей здоров'я, фізичної культури і спорту; фізичне удосконалення й укріплення здоров'я як умова забезпечення формування та досягнення високого рівня професіоналізму в соціально значущих видах діяльності; удосконалення фізичного потенціалу юнаків і дівчат, що забезпечить досягнення необхідного та достатнього рівня розвитку їхніх фізичних якостей, системи рухових умінь і навичок; фізкультурна освіта молоді, спрямована на засвоєння нею інтелектуальних, технологічних, моральних, етичних і естетичних цінностей фізичної культури; валеологічна освіта молоді як найважливіший на сучасному етапі чинник формування здорового способу життя; актуалізація знань на рівні навичок проведення самостійних занять і умінь залучати до них інших.

На нашу думку, до завдань фізичного виховання слід віднести: забезпечення раціонального формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, зміцнення, збереження і відновлення здоров'я людини, формування її мотиваційних установок на фізичне і духовне самовдосконалення; формування усвідомленої потреби в освоєнні цінностей здоров'я, фізичної культури та спорту; культивування здорового способу життя; забезпечення фізичного удосконалення як умови досягнення високого рівня професіоналізму в соціально значущих видах діяльності.

Формування здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти у ЗВО здійснюється за участю основних педагогічних підходів. Термін «підхід» трактується як сукупність організаційно-педагогічних, психолого-педагогічних та педагогіко-методологічних впливів на студента, завдяки специфічності яких забезпечується ефективність його успішного виховання та розвиток, а в цілому – підготовка його як сучасного фахівця і громадянина.

У ході аналізу методологічних основ розв'язання проблеми формування здоров'язберігаючої компетентності, з'ясовано потребу застосування ідей і положень провідних наукових підходів: компетентнісного, особистісно-діяльнісного, середовищного.

Компетентнісний науковий підхід містить акценти на формуванні й розвитку студентів здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвід здоров'язбереження у різних ситуаціях, ставить на перший план не поінформованість студента, а вміння розв'язувати проблеми, що стосуються збереження власного здоров'я. Змінюється модель поведінки студента – від пасивного засвоєння знань до активної діяльності, що містить знання, вміння, навички, ставлення, цінності, досвід здоров'язбереження. Особистісно-діяльнісний підхід акцентує перехід до схеми суб'єктно-суб'єктної, рівнопартнерської співпраці викладача й студентів, змінює позицію викладача як особистості, що викликає справжній інтерес до себе як до інформативного партнера студентів. На основі ідей і положень середовищного підходу, освітнє середовище має забезпечувати можливості для саморозвитку та стимулювати активність особистості, адже йому властива система умов, створених із метою досягнення конкретної мети, обумовлених соціальним і просторово-предметним оточенням, засобами і прийомами і технологіями навчання, що використовуються в освітньому процесі; це багатосуб'єктне та багатопродметне системне утворення має можливість цілеспрямовано впливати на формування здоров'язберігаючої компетентності студентів (Фенчак, 2016, с. 94).

Формування здоров'язберігаючої компетентності здобувачів освіти передбачає практичне втілення наступних етапів: організація особистісно-орієнтованого фізичного виховання з урахуванням індивідуальних можливостей

людини; діагностування рівня індивідуального фізичного здоров'я особистості з урахуванням фізичних, психосоматичних і соціально-духовних особливостей; вибір оптимальних педагогічних технологій і навчально-виховних програм, беручи до уваги вік, стать студентів, їхнє соціальне й екологічне оточення; вивчення методів самодіагностування, самооцінки, самоконтролю й самокорекції фізичного та психосоматичного статусу організму на різних етапах життя людини (Бойченко, 1996, с. 26).

Для реалізації вище зазначених етапів в здоров'яформуючому освітньому процесі ефективною є наступні методи: аналіз здоров'язберігаючої інфраструктури закладу вищої освіти, організація фізкультурно-оздоровчої роботи; організація методичної та санітарно-просвітницької роботи з формування ціннісного ставлення до здорового способу життя, медико-педагогічний моніторинг стану здоров'я студентів.

Процес фізичного виховання студентів проводиться протягом усього періоду їхнього навчання у ЗВО і здійснюється у таких формах: навчальні заняття згідно навчального розкладу, ранкова гімнастика, самостійні заняття в режимі навчального дня (активний відпочинок під час теоретичних занять), самостійні заняття фізичними вправами у вільні від навчання години, масові фізкультурно-оздоровчі і туристичні заходи, що проводяться у вільні від навчання години, під час навчально-виробничої практики, зимових та літніх канікул, на оздоровчих базах відпочинку і подорожах.

Ефективною є також активна участь студентів у організації та проведенні культурно-мистецьких та інформаційно-просвітницьких заходах на різну здоров'язберігаючу тематику:

1. Конференції: "Спортивні ігри та їх оздоровлювальний потенціал", "З турботою про майбутнє", "Алкоголь та його вплив на здоров'я", "Особиста відповідальність про здоров'я", "Безпечне довкілля і служби захисту населення", "Спілкування і здоров'я".

2. Круглі столи: "Рухова активність та її вплив на розвиток людини", "Активний відпочинок та його види", "Вправи і процедури для збереження і зміцнення здоров'я", "Загартування. Його значення для здоров'я".

3. Тренінги: "Формула здорового способу життя", "Формула безпечної життєдіяльності". Ці заходи передбачають індивідуалізацію організаційних форм здоров'язбереження, методів виховання через розвиток особистісних якостей кожного студента (Фенчак, 2016, с. 93).

Фізкультурно-оздоровчі технології орієнтовані на формування здоров'язберігаючої компетентності шляхом загартування, тренування сили, витривалості, швидкості, гнучкості й інших фізичних якостей. Ці технології передбачають систему дій викладача, певних засобів навчання і виховання, а також способів їх використання, що спрямовані на фізичний розвиток студентів, і реалізуються під час занять з фізичної культури та в роботі спортивних секцій. Фізкультурно-оздоровча діяльність здобувача освіти може бути представлена мотивацією, метою, завданнями, потребами тощо. Якщо розкрити їх зміст, то отримаємо наступний ряд: потреба → мотивація → мета → дія → умова досягнення мети → результат.

Для досягнення цієї мети слід забезпечити комплексний підхід до гармонійного формування всіх складових здоров'я; удосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя і професійної діяльності на принципах, що забезпечують оздоровчу спрямованість та індивідуальність підходів; використання різноманітних форм рухової активності та інших засобів фізичного вдосконалення.

Висновки і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, метою фізичного виховання виступає формування основ фізичної та духовної культури людини-творця в умовах інформатизації суспільного життя. До завдань фізичного виховання віднесено: забезпечення раціонального формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, зміцнення, збереження і відновлення здоров'я людини, формування її мотиваційних установок на фізичне й духовне самовдосконалення; формування усвідомленої потреби в освоєнні цінностей здоров'я, фізичної культури та спорту; культивування здорового способу життя; забезпечення фізичного вдосконалення як умови досягнення високого рівня професіоналізму в соціально значущих видах діяльності. Перспективою подальших досліджень вважаємо формування активної життєвої позиції здобувачів освіти, обґрунтування та впровадження ефективної методичної системи формування компетентності здоров'язбереження студентів ЗВО засобами фізичного виховання.

Список використаних джерел

- Бойченко, Т. Є. (1996). Валеологічна освіта в Україні: особливості і проблеми формування. *Валеологія*, 1, 25-27.
- Герцик, М. С., & Вацеба, О. М. (2012). *Вступ до спеціальностей галузі "Фізичне виховання та спорт"*: навч. посіб. Львів: Українські технології.
- Круцевич, Т. Ю. (2001). *Предмет і зміст теорії і методики фізичного виховання*: лекція для студентів, аспірантів та слухачів підвищення кваліфікації, викладачів фізичного виховання. Київ: НУФВС.
- Лубышева, Л. И. (2007). Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью. *Теория и практика физической культуры*, 6, 10-15.
- Оржеховська, В. М. (2006). Педагогіка здорового способу життя. *Шлях освіти*, 4, 29-32.
- Панасенко, Т. В. (2016). Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх учителів початкової школи у вищих навчальних закладах I-II р.а. *Молодий вчений*, 9, 11-17.
- Фенчак, Л. (2016). Теоретико-методологічний підхід до формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*, 132, 92-96.

References

- Boichenko, T. Ye. (1996). Valeolohichna osvita v Ukraini: osoblyvosti i problemy formuvannia [Valeological education in Ukraine: features and problems of formation]. *Valeolohiia [Valeology]*, 1, 25-27 [in Ukrainian].
- Hertsyk, M. S., & Vatsaba, O. M. (2012). *Vstup do spetsialnosti haluzi "Fizyczne vykhovannia ta sport" [Introduction to the Physical Education and Sports Specialties]: navch. posib.* Lviv: Ukrainski tekhnolohii [in Ukrainian].
- Krutsevych, T. Yu. (2001). *Predmet i zmist teorii i metodyky fizychnoho vykhovannia [The subject and content of the theory and methods of physical education]: lektsiia dlia studentiv, aspirantiv ta slukhachiv pidvyshchennia kvalifikatsii, vykladachiv fizychnoho vykhovannia.* Kyiv: NUFVS [in Ukrainian].
- Lubysheva, L. I. (2007). Sovremennyi tsennostnyi potencial fizicheskoi kultury i sporta i puti ego osvoeniia obshchestvom i lichnostiu [The modern value potential of physical culture and sports and the ways of its development by society and personality]. *Teoriia i praktika fizicheskoi kultury [Theory and practice of physical education]*, 6, 10-15 [in Russian].
- Orzhekhovska, V. M. (2006). Pedahohika zdorovoho sposobu zhyttia [Pedagogy of a healthy lifestyle.]. *Shliakh osvity [Path of Education]*, 4, 29-32 [in Ukrainian].
- Panasenko, T. V. (2016). Formuvannia zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u vyshchykh navchalnykh zakladakh I-II r.a. [Formation of health-saving competence of future primary school teachers in higher educational establishments of II-II RA]. *Molodyi vchenyi [Young Scientist]*, 9, 11-17 [in Ukrainian].
- Fenchak, L. (2016). Teoretyko-metodolohichni pidkhid do formuvannia zdorov'iazberihaiuchoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv [Theoretical and methodological approach to the formation of future teachers' health competence.]. *Molod i rynek [Youth and the Market]*, 132, 92-96 [in Ukrainian].

KMET' A.

Poltava College of Food Technologies
National University of Food Technologies

ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF STUDENTS' HEALTH-PRESERVING COMPETENCE THROUGH PHYSICAL EDUCATION IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

The article theoretically explains the subject matter of students' health-preserving competence, defines tasks of physical education for its formation. There are analyzed the forms and methods of physical education, which are the basis of formation of students' health-preserving competence, there are considered the main stages for its formation through physical education.

Formation of students' health-preserving competence provides translation of the following aspects into action: organization of person-centered education, diagnosis of the level of person's individual health, selection of best-available pedagogical technologies and educational programs, studying of self-diagnostics methods, self-attitude, self-control and self-correction. The prospect of further research the author considers the formation of an active life position of the recipients of education, substantiation and implementation of an effective methodological system for the formation of competence of health protection of students with physical education means.

Key words: *physical education; competence; health-preserving competence; students, scientific approaches in physical education; forms and methods of formation of health-preserving competence*